

11. Абхазия решила ограничиться одним референдумом о независимости [Электронный ресурс] // Известия. – Режим доступа : <http://izvestia.ru/news/385771>.

Изучается понимание института референдума в отечественной и западной этнополитологии, где он выполняет роль конструктивного, легального политико-правового механизма урегулирования этнополитических конфликтов. На основе анализа референдумов постсоветского пространства сделан вывод об объективной природе референдума, о чем свидетельствует его присутствие в большинстве этнополитических процессов – конфликтах, автономизации, дезинтеграции/интеграции государств. Конструктивная или же деструктивная роль референдума зависит исключительно от того, какими сторонами и с какой целью используется этот политико-правовой механизм.

The meaning of referendum in domestic and west ethnopolitologies, where it plays role of constructive political and legal mechanism of ethnic conflicts regulation is studied. Basing on post-Soviet referendums analysis the author made a conclusion of objective nature of referendum. The fact, that referendum takes place in most ethnopolitical processes – conflicts, autonomization, disintegration/integration proves the statement. The constructive or destructive role of referendum entirely depends on whom and for what purpose uses this political and legal mechanism.

Стаття надійшла до редколегії 17.12.2012

УДК 321.015(477+44+73)

Пехник А. В., Козьмініх А. В., НУ «ОЮА»

СВІТОВА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗПОДІЛУ ВЛАД

В даній статті дається аналіз теорії розподілу влади в її історичному аспекті, враховуючи світовий досвід застосування цієї концепції. Практика застосування розподілу влади представлена такими країнами як США, Франція та Україна.

Розподіл влади – необхідна передумова торжества ідей верховенства права і правового закону, зміцнення заснованої на них законності, захисту прав і свобод людини і громадянина. Підвалини для розвитку цієї доктрини були закладені ще античними мислителями, які виходили з існуючої історичної дійсності, наголошували на необхідності

поділу праці між окремими прошарками рабовласницького суспільства, на потребі функціонування різних державних органів, з прибутковими їм специфічними завданнями та функціями; відзначали важливість їх повноважень.

Основні постулати названої доктрини мали великий вплив на вивчення вчення про сутність влади, способи і форми її організації, механізм взаємодії державних органів, функціонування політичної системи, на дослідження проблем суверенітету, демократії, парламентаризму й інших принципових політологічних питань. Концепція розподілу влади втілена в конституціях більшості країн світу, зокрема України.

На основі вивчення праць Платона, Аристотеля, Полібія, Марсілія Падуанського, Ж. Бодена, Д. Лільберна і наступних коментарів до них можна зробити висновок про існування двох аспектів, що відображають складний і суперечливий характер становлення доктрини розподілу влади.

Перший аспект стосується обґрунтування ідеї організації та здійснення державної влади на основі раціонального розподілу праці у межах державного механізму як цілісної системи органів, які перебувають у визначеному співвідношенні та є організаційно відокремлені, а також чіткого розподілу функцій між ними, забезпечення їх юридичної самостійності, ділової взаємодії та взаємостимування.

Другим аспектом є трактування розподілу влади, як умови знищення і запобігання деспотизму, недопущення зловживання владою та її узурпації; як передумови поміркованого правління, забезпечення порядку і законності; як гарантії прав і свобод особистості та вільної гри політичних сил; як важливого засобу врівноваження протилежних інтересів, стабілізації суспільного ладу та його збереження від анархії і тиранії.

Теорія розподілу влади в її початковому трактуванні була найбільш повно реалізована в Конституції США 1787 року. Дж. Медісон і А. Гамільтон досить переконливо довели, що «повноваження, які належать одному відомству, не повинні прямо чи побічно здійснюватися жодним із двох інших органів» і що «неоднаково розростаюча і всеохоплююча прерогатива спадкоємності виконавчої влади, та ще підтримана і підкріплена спадкоємна законодавча», являє собою величезну небезпеку для волі і незалежності народу. Узурпація усієї влади з боку законодавців «веде до такої ж «тиранії» як і «узурпація правління виконавчою владою».

В Конституції США можна прослідкувати вплив як засновників цієї теорії, так і британських конституційних зразків початку XVIII століття.

Законодавчі повноваження були запропоновані Конгресу, який складався із двох палат: Сенату і Палати представників (ст. 1). Виконавча влада ввірена Президенту (ст. 2), а судова влада – Верховному суду США, а також судам, встановлених Конгресом (ст. 3). З одного боку, для конституційного будівництва США характерна висока ступінь організаційного відокремлення. Так, Президент і члени його кабінету не вправі знаходитись в палаті Конгресу і приймати участь в його голосуванні. Президент не наділений правом законодавчої ініціативи. Конгрес і Президент обираються окремо. Члени кабінету відповідальні тільки перед Президентом.

З другого боку діє система «стримувань і противаг». Закони приймаються в Конгресі, але кожний законопроект попередньо подається Президенту, який може його не підписати і направити з своїми зауваженнями в ту палату, звідки і надійшов законопроект. Остаточне слово належить Конгресу. Президент наділений укладати міжнародні договори, але які потребують схвалення в Сенаті (двома третинами від присутніх в сенаторів). Президент призначає послів, інших посадових осіб і суддів Верховного суду, але повинен це робити «з поради і згоди Сенату». Верховний суд має право об'являти неконституційними акти Конгресу і Президента.

Творці конституції США 1787 р. поклали в основу структури вищих органів державної влади – Конгресу, президента і Верховного суду – принцип розділення законодавчої, виконавчої і судової влади. Сам принцип вони запозичили у Англії, але надали йому своїх специфічних американських рис. Чому вони зупинились саме на цьому принципі? Серед американських колоністів була широко розповсюджена недовіра до влади англійського короля, до монархічного правління взагалі, яке відображалось в їхній свідомості необмеженим управлінням, що велось особами, уповноваженими короною, в заокеанських територіях. Тому вони не тільки встановили в себе республіканський устрій але й створили такий добре продуманий механізм державної влади, який міг би слугувати надійною перешкодою на шляху будь-яких спроб однієї з віток влади домінувати над іншими, ліквідувати демократичні початки (в цей період вони були ще вельми обмежені) і нав'язати країні свою тиранічну диктатуру в тій чи іншій формі.

Створений в США американський варіант розділення влади стали називати системою «стримувань та противаг». Вона повинна була не тільки попередити узурпаторські тенденції однієї із трьох віток влади, але й забезпечити стабільність державних правових інститутів і безперервність функціонування самої державної влади [3, с. 15].

Чи вдалося досягнути цієї мети? Оглядаючись на двохсотрічну історію США, можна відповісти, що в основному ця задача була вирішена. При цьому, однак, треба зробити обмовку. На практиці здійснення принципу розподілу влади ніколи не співпадало з тією моделлю, яка зафіксована в конституції. Державний механізм постійно мінявся в ході розвитку американського суспільства, зміни ролі США на світовій арені. Він володіє достатньою гнучкістю щоб пристосовуватися до змін, що відбуваються в країні, щоб в найбільшій степені співпадати інтересам правлячих кіл в даний період. Однак, хоч в юридичній компетенції вищих органів влади, як і в їх фактичних повноваженнях, практичній діяльності і взаємовідносинах проходили суттєві зміни, сам принцип розподілу влади ніколи не переставав діяти, визначати основу державного механізму. Цьому сприяли важливі елементи системи розподілу влади.

По-перше, вищі органи державної влади формуються різними шляхами. Конгрес, що складається з двох палат – палати представників і сенату, – обирається шляхом прямих виборів по виборчим округам. Президент вибирається подвійним шляхом, колегією виборців, яких вибирають на загальних виборах. Члени Верховного суду призначаються президентом за погодженням з сенатом. По-друге, у кожного органу державної влади свій термін повноважень. Термін повноважень конгресменів, як називають членів палати представників, – 2 роки, членів сенату – 6 років, але кожні два роки 1/3 його складу переобирається; термін повноважень президента – 4 роки, члени Верховного суду призначаються пожиттєво.

По-третє, кожна вітка влади не є повністю незалежною від інших і не користується монополіями повноваженнями у своїй сфері діяльності, які в тій чи іншій мірі обмежуються повноваженнями інших органів влади. Наприклад, Конгрес може відхилити будь-які запропоновані президентом законопроекти, але президент в свою чергу може накладати вето на будь-який схвалений конгресом білль. І в кінцевому рахунку Конгрес може подолати вето, знову ухваливши законопроект в обох палатах, але на цей раз вимагається не проста, а кваліфікована більшість, тобто не менше 2/3 учасників в голосуванні конгресменів і сенаторів. А цього, як свідчить практика, далеко не завжди можна досягнути [1, с. 82].

Окрім конституційних прав, президент в своїх відношеннях з Конгресом використовує величезні фактичні можливості, надані йому на його посту, для впливу на суспільну думку. Наприклад, президент Рузвельт практикував регулярні розмови, які транслювалися по радіо, Р. Рейган – виступи по радіо і телебаченню, а також на різних

форумах. Як правило заява голови виконавчої влади більш широко розповсюджується засобами масової інформації ніж виступи членів Конгресу і його рішення.

Користуючись таким привілейованим положенням Р. Рейган не раз виступав з обвинуваченнями на адресу своїх політичних противників в тому, що вони перешкоджають його політиці оздоровлення економіки, укріплення національної оборони. Така критика, до того ж майстерно дана Рейганом на високому професійному рівні ораторського мистецтва, нанесла немалої шкоди багатьом членам Конгресу.

Своєрідні відносини складаються між Верховним судом і двом іншими гілками влади. Президент звичайно назначає на вільні вакансії судій з числа своїх однодумців, і з ними йому відносно не складно знаходити взаєморозуміння, хоча навіть в цьому випадку між ними деколи виникають розходження. Крім того, президенту часто доводиться мати справу з суддями, назначеними його попередниками, які не розділяють його погляди на більшість важливих політичних проблем. І в такому випадку створення ґрунт для зіткнення. Наприклад, настроєні консервативно члени Верховного суду в свій час в штики зустріли реформи Ф. Рузвельта. Використовуючи своє право конституційного нагляду, вони об'явили неконституційною створену президентом Адміністрацію по відновленню промисловості, рахуючи, що своїм втручанням в економіку, в трудові відносини вона порушує незламні принципи вільного підприємництва [3, с. 18].

По життєве вибирання забезпечує членам Верховного суду високу степінь незалежності. Хоча незалежність ця не абсолютна: Конгрес має право зміщувати їх в порядку імпічменту. Крім того, президент може збільшити кількість членів суду, і, назначивши туди своїх прибічників, укріпити в ньому свій вплив. Однак ці можливості президент і Конгрес практично не використовували.

Іноді при розходженні між законодавчою і виконавчою владами і між різними відомствами останньої суди виступають в ролі арбітрів, котрим належить заключне слово.

Щоб зрозуміти, як реально діє державний механізм, оснований на принципі розподілу влади, не можна розглядати кожную з її гілок як якийсь абстракції, взаємодіючі між собою незмінно по одній і тій самій схемі. Конкретний характер цих взаємовідносин знаходиться в постійному процесі зміни. В значній мірі він залежить від політичних і соціально-економічних факторів, потреб і інтересів пануючого і інших класів, прошарків і груп населення, їх реальних можливостей чинити тиск на прийняття державних рішень, співвідношення сил

між демократичною і республіканською партіями, міжнародного положення США [1, с. 84].

Система «стримування і противаг» – працюючий елемент конституційного будівництва США. Він дає можливість взаємного контролю створює умови для взаємодії трьох влад. Слід погодитись з висновком про те, що розподіл влади як принцип американської державності, пропонуючи відносну самостійність вищих органів влади по відношенню один до одного, виражає демократичний початок державного будівництва США.

Зараз звернемось до державної системи Франції, де розвиток конституційного будівництва призвело до помітного посилення виконавчої влади. Цікаво, що в Конституції 1985 року спочатку говориться про Президента республіки (розділ 3) і вже потім про парламент (розділ 2). Президент обирається прямим всенародним голосуванням на сім років (ст. 6). він слідує за виконанням конституції, забезпечує нормальне функціонування публічної влади, а також допустимість держави.

Президент призначає і звільняє Прем'єр міністра, головує в Раді міністрів, підписує декрети. Після консультацій їх Прем'єр – міністром і представниками палат він може заявляти про розпуск Національних зборів. Конституційна рада в Франції формально створена для попереднього конституційного контролю в обов'язковому порядку йому подають до промульгації* органічні закони і регламенти палат. Інші закони направляються в Конституційну раду Президентом, членом Національних зборів, членом Сенату, сенаторами. Але оскільки в Конституційну раду передаються закони, які пройшли парламент, попередній контроль в Франції зближуються з наступними і в дечому з ним співпадають.

Немало важливу роль, відіграє Державна рада. Вона дає висновок на проекти законів і декретів, а також на інші управлінські акти. Враховуючи. Що в Франції звичайні суди не володіють юрисдикцією. Яка б дозволяла їм контролювати конституційність актів адміністрації діяльність Державної ради, а також Конституційної ради, якби доповнює недостатню функцію судової влади. При цьому положення, яке оголошене неконституційним Конституційною радою, не може бути ані промульговано, ані введено в дію, в той час як висновок Державної ради, як правило, носить консультативний характер.

В Основному законі ФРН (1949 року) про поділ влади говориться. Як про принцип побудови системи державних органів (ст. 20), і далі визначається повноваження кожної з гілок влади. На перше місце висувається законодавча влада, яка здійснюється парламентом. Він складається з Палати союзу і Палати земель.

Керівництву (уряду) не надані повноваження, які дозволяють втручатися в законодавчу діяльність, якщо не рахувати право законодавчої ініціативи, яке широко використовується на практиці. Якщо в уряді з'являються заперечення проти прийнятого закону, то він може звертатися в Конституційний суд. Президент ФРН – фігура не така впливова, як США та Франції.

Сучасне трактування теорії розподілу влади, а також механізму стримувань та противаг в Великобританії будується на більш тісних зв'язках законодавчої та виконавчої влад, ніж в інших країнах. Монарх проголошений головою виконавчої влади, але одночасно він являє собою складову частину законодавчої влади [2, с. 25].

Міністри не відокремлюються від парламенту, оскільки вони є членами однієї з його палат. В той же час інші державні службовці, в тому числі ті, що займають, найвищі посади в керівному апараті відокремлені від парламентської та іншої політичної діяльності. Керівництво користується досить великою самостійністю, що не виключає можливість парламенту вирішувати питання про відставку. Контроль парламенту над виконавчою владою, в принципі, досить сильний.

Таким чином, теорія розподілу влади закріплені в багатьох конституціях, при цьому конкретні форми її реалізації досить різні. В той час, як в деяких країнах посідання тими ж органами функцій різних влад, рахується недопустимим, в інших – склались інші традиції і міністри, як правило, є членами парламенту. В багатьох країнах виключається можливість наділення виконавчої влади правом видання законів. Є і країни в яких за певних умов допустиме видання законів виконавчими органами (Президент, уряд).

Прихильники бачать в теорії розподілу влади один із основоположних принципів демократії. У теорії розподілу влад є й інші аргументи в її користь. Перш за все, це історичний досвід, підтверджуючий гідність теорії на різних етапах розвитку людської цивілізації, в далеко не однакових умовах: політичних, соціальних, економічних. Треба мати на увазі, що теорія розподілу влади має не тільки прихильників, але й противників, які докоряють їй в застарілості, відірваності від реального сучасного світу. Як правило, спір ведеться на рівні філософських роздумів, але є й випадки коли він використовується для вирішення прагматичних завдань.

В центрі уваги наводиться, як правило, проблема раціональності та ефективності. Критики відкрито нарікають, в зв'язку з цим, що затримки з часом переважають гідність теорії розподілу влади. З позиції народовладдя слабим і незахищеним надається право контролю

за дотриманням законів, а відносна самостійність керівництва породжує бюрократизм, корупцію і посилення внутрішньо парламентських позицій. Протиріччя між владами паралізують механізм управління, роблять неможливим проведенням цілеспрямованої політики.

Інституціоналізм набуває властивості самоцілі і розходиться з ідеологією управління і його головним завданнями. В зв'язку з цим великомасштабні програми залишаються нереалізованими. Принцип розподілу влад, в цілому, не був сприйнятий і марксизмом. Більш того, його довгі роки відкидали і критикували як сторонній і нікому не потрібний інститут. І для такого підходу були свої основи. Як відомо, для Маркса і Ф. Енгельса, а потім і для В. І. Леніна держава являла собою політичну надбудову, обумовлену відповідним економічним базисом. Головне призначення держави полягало в тому, щоб забезпечувати і охороняти диктатуру класу, пануючого в суспільстві. В відповідності з таким підходом, на перший план висувуються класові, політичні властивості держави, його соціально-економічні корені, а, отже, і правова сторона – інститути, повноваження, процедури і інше – відводились в сторону. Розподіл влади трактувався в найкращому випадку з функціональної позиції.

Проти теорії розподілу влади говорив досвід Паризької комуни. Досягненням Комуни рахувалось те, що вона була «працюючою корпорацією», яка поєднувала прийняття законів з впровадженням завдань безпосереднього управління. Паризька Комунa протиставлялась і буржуазному парламентаризму, який проявив немало слабостей і внутрішніх суперечностей. Розрив з таким парламентаризмом повинен був дозволити робочому класу прямо і безпосередньо висловлювати і диктувати свою волю, провадити в життя інтереси трудящих. Така позиція марксизму – ленінізму підкреслювалась критикою парламентських інститутів за те, що вони перетворюються в пусті розмови, за спиною яких посилювались виконавчі структури [7, с. 67].

Не випадково вивчення «влад» в курсах з конституційного права в різних університетах будується не однаково. Якщо слідкувати одному з найбільш авторитетних популярних в США курсу конституційного права, написаному професором Гарвардського університету Л. Трайбом, то після невеликого загального введення необхідно починати з судової влади. В багатьох інших країнах перевага віддається законодавчій владі. Це є характерним для Великобританії, Франції і ФРН.

Суть теорії розподілу влади якраз в цьому і полягає, щоб уникнути конфліктів, які народжуються протистояннями влад, прагненням їх зайняти верхню «сходинку влади». Розділення функцій

між державними органами відбувається таким чином, щоб скласти необхідну єдність, взаємозалежний комплекс, який би забезпечував погоджене управління державними справами. Демократична організація держави передбачає, що носієм законодавчої влади виступає парламент. Положення про те, що парламент уособлює законодавчу владу, ясно зазначено в Конституції США 1978 року: «всі законодавчі повноваження, цим встановленні, передаються Конгресу Сполучених Штатів, який складається із Сенату і Палати представників» (ст. 1). Конституція Франції 1958 року щодо цього містить просту, але чітку формулу: «Закони приймаються Парламентом» (ст. 34). В Конституції Мексики зазначено: «Законодавча влада в мексиканських Сполучених Штатах покладається на Генеральний конгрес, який складається із двох палат: Палати депутатів і Палати Сенаторів» (ст. 50). Функції парламенту, як правило, не обмежуються прийняттям законів, що в багатьох державах визначено конституціях в Іспанії, наприклад, Генеральні Кортеси здійснюють владу держави, приймають його бюджет, контролюють діяльність Керівництва і здійснюють інші повноваження, які покладені на них Конституцією (ст. 66, п. 2).

Трактовка повноважень парламенту в Великобританії практично безмежна: йому дозволено приймати закон по різних питаннях, без всяких обмежень. Ніякому іншому органу не надано право приймати акти, які стоять над законами парламенту [5, с. 244].

Перегляд попередніх підходів до теорії розподілу влади в колишньому Союзі обумовив необхідність чіткого визначення ролі і місця законодавчої влади в системі державного управління. Попереднє становище справ не могло залишатись незмінним. Воно не дозволяло реформувати, а в багато чому і створювати заново конституційну систему володарювання, закріпити основи демократичної правової держави, забезпечити захист інтересів, прав і свобод людини. Раціональний розподіл державних функцій закономірно повинно прийняти відповідні інституційні форми, підкріплятись налагодженими, збалансованими відносинами Верховної Ради з іншими державними структурами. Положення Конституції 1977 року, визначаючи організацію і діяльність Верховної Ради СРСР, не підходили до нових умов. Найвищий орган законодавчої влади держави був залежний від управлінського, в першу чергу, від партійного апарату. Поширені лозунги про повновладдя Верховної Ради СРСР не могли бути реалізовані по певних внутрішніх і зовнішніх причинах. До зовнішніх – характер політичного режиму, який склався в державі до внутрішніх – модель Верховної Ради. Підвищення позицій Верховної Ради було пов'язано з реалізацією ідей демократичного

представництва. Однак, слід відмітити, що довгий час Верховній Раді відводилось роль «державного реєстратора партійних рішень, їх перекладача на мову Закону». Не випадково закони того часу повторювали не лише зміст, але й риторику цих рішень. Склад Верховної Ради ССРСР визначався головним чином в партійному апараті, де встановлювались класові, національні, вікові, професійні та інші критерії, затвердження кандидатів. Голосування проводилось без будь – яких альтернатив.

Перетворення в життя принципу розподілу влади в значній мірі залежить від перебудови самих основ соціально – економічної і політичної системи суспільства. Здавалось, що перебудова, яка проголосила ідеї «підробленої демократії і соціальної справедливості, зможе швидко досягти успіху на головних своїх напрямках. Але перебудова здалась складним процесом, що в значній мірі відбилась на функціях Ради. Хоча на сьогоднішній день ССРСР більше вже не існує, його досвід може послужити добру службу республікам, які формують свою незалежність.

Тут було б доцільно повернутись до періоду перебудови, а точніше до 1988 року – до часу виборчої реформи. Звичайно, що оцінка її виборчої системи, так і результат виборів 1988 року не може бути однозначною. Народжувана демократія в той час була слабою, не мала ні досвіду, ні міцних традицій напштовхувалась на міцні опори з боку консервативних сил.

Мабуть, немає сенсу повертатись до дискусій про плюси і мінуси прямих виборів від організації. Досвід показував, що вони менш демократичні по відношенню до виборів депутатів по округах. До мінусів слід віднести ту обставину, що в виборчому праві появились елементи нерівності, слабкими опинились зв'язки депутатів від громадських організацій з населенням, спостерігалось замкнутість, свого роду клановість в виборі кандидатів. Якщо співставити розвиток «влад» в сучасному світі, то без особливої складності з'ясовується, що найбільшою динамікою відзначається виконавча влада. В багатьох країнах введені нові форми й методи їх здійснення. Це не означає, що інші гілки влади є консервативними і залишаються статичними. Виконавча влада більш сприйнятлива, чуттєва до перебігу подій, пов'язана з багатьма тисячами ниток, видимих і невидимих. Вона відповідає своєму призначенню тоді, коли не лише уловлюються і відображаються зміни, які відбуваються, як в суспільстві в цілому, так і в окремих цього сферах, але передбачають такі зміни, створюють перед посилення для їх приходу і видозмінюються разом з ними, пристосовуються до нових умов. Тенденцією останніх десятиліть стало відносне посилення, зміцнення

виконавчої влади. Така тенденція може розвиватись, як відкрито, так і підступно, до певного моменту непомітно.

Характерно, що міцна і авторитетна виконавча влада стає необхідною в умовах коли в суспільстві не мають погодженості інтереси різних політичних сил, створюються критична ситуація. Закони перестають відігравати попередню роль, а парламент самостійно не в змозі переломити негативні наслідки. Виконавча влада в попередньому становищі неспроможна ефективно здійснювати свою діяльність. Динамізм виконавчої влади криється в її функціях, умовно яких називають правозастосовчими. Слідуючи теорії розподілу влади, не можна не підкреслити зв'язаність виконавчої влади з законом. В законі встановлюється завдання й компетенція основи організації і форми діяльності установ виконавчої влади. З одного боку закон – це обов'язки і обмеження, які повинні суворо дотримуватись виконавчою владою. З другого боку – вихідна база для вільного розвитку виконавчої влади. Законодавче регулювання в цій сфері призначено сприяти досягненню максимально можливого результату.

Разом з тим потрібно сказати і про інші властивості виконавчої влади. Її функції при всьому бажанні неможливо вмістити в такі досить широкі поняття як виконання законів і правозастосовча діяльність. В умовах коли необхідно швидко реагувати на ситуацію яка змінюється в суспільстві або в окремих областях, виконавча влада найчастіше не може мати законодавчу основу для вирішення актуальних питань поточної політики, як фундаментальної так і зовнішньої. В межах загальних повноважень виконавча влада використовує конкретні заходи за своїм бажанням.

Аргументи проти Президентських посад зводились до того, що таким чином послаблюються центральна влада, здійснювала лише зворотній вплив. Встановлення інституту президентства має під собою об'єктивні основи. Перший інститут Президентства виник в США, як результат прагнення громадян до вдосконалення сильної, але дійсно демократичної державної влади і держави в цілому на протигагу монархії. Інститут Президентства є як правило одноособовим, хоча трапляються і інститути колегіального Президентства. В останньому випадку встановлюється розподіл повноважень (глави держави) між колегіальним органом і головою, що мало місце за Конституцією Уругваю 1917 – 1951 років. Із 1958 – 1963 років колегіальний глава держави функціонував в Іраку.

Президент, як правило обирається громадянами відповідних держав, шляхом прямих або не прямих виборів. Прямі вибори характерні з президентською (за винятком США та Індонезії) або на-

півпрезидентською формами правління (Росія, Франція, Бразилія, Мексика та інші). Прямими виборами обирається Президент і в деяких парламентських державах (Австрія, Болгарія, Ірландія, Португалія). Непрямі вибори Президента здійснюються як виборщиками, які обираються населенням (США), так і спеціальними колегіями, до яких входять представники суб'єктів федерації або адміністративно-територіальних одиниць з широкою автономією (ФРН, Таїланд, Італія, Індія). Конституції більшості країн передбачають певні кваліфікації (цензи), яким має відповідати кандидат на пост президента. До таких цензів відносять: громадянство відповідної держави; проживання протягом певного часу на її території (не менше 10 – 15 років); повне володіння громадськими і політичними правами; досягнення певного віку: мінімальний вік кандидата на пост Президента – 25 років, максимально допустимий – 65 років, хоч остання вимога встановлюється порівняно рідко. Термін повноваження кандидата у різних країнах неоднаковий [6, с. 138].

У ряді країн Президент може видавати нормативні акти, які мають силу закону. Нормативні акти приймаються (видаються) на основі делегування повноважень парламенту [4, с. 54]. У всіх країнах Президент за Конституцією є головнокомандуючим – відповідає за безпеку держави і є гарантом її цілісності. Ці повноваження здійснюються, як правило, через раду безпеки, або інші органи. За Конституцією більшості країн президенти мають розгалужену систему гарантій своєї діяльності у вигляді стримувань і противаг і несуть відповідальність за свої дії. Зокрема, президентам властиві такі інститути стримувань і противаг, щодо інших органів державної влади: право розпуску парламенту (право дострокового припинення його повноважень), право «veto» (право повернення парламенту законів на повторний розгляд), право призначення референдуму тощо.

Президент на відміну від монарха, несе конституційну відповідальність за виконання службових обов'язків. Як правило Президент несе відповідальність за навмисне порушення Конституції та законів. Така відповідальність має переважно форму імпичменту, процедура якого полягає в тому, що з початку парламент формулює обвинувачення президенту, а потім приймає рішення про зміщення його з поста. В деяких країнах парламент приймає лише обвинувачення, а судить його особливий суд (Франція, Польща).

Отже, метою створення системи стримувань і противаг є реалізація принципу розподілу влади. Головне завдання і призначення цієї системи – забезпечення політичної стабільності та безперервності функціонування державної влади. Узгодження дій всіх гілок влади,

недопущення кризи діяльності державного механізму. Під системою стримувань і противаг розуміється сукупність законодавчо закріплених повноважень, засобів, форм, методів і процедур призначених для забезпечення реалізації принципу розподілу влади, недопущення домінування будь – якої гілки влади та досягнення динамічної стабільності між ними. Розподіл влад – це резюме і показник розвитку права і держави, організаційний вираз правового характеру держави, необхідна передумова для правової законності і режиму панування права. Без належного розподілу влад не може існувати правової держави і правових законів.

Бібліографічний список

1. Каневский А. С. Принцип разделения властей и механизм «сдержек и противовесов» в государственном строе США / А. С. Каневский // Вестн. Севастопольского гос. техн. ун-та. Философия и политология. – Севастополь: Изд-во СевГТУ. – 1998. – Вып. № 13. – С. 81.
2. Каневський О. С. Принцип розподілу влади в механізмі сучасної демократичної держави / О. С. Каневський. – Севастополь : Вид-во СевДТУ, 1999. – С. 25.
3. Каневський О. С. Розподіл влади в США: історія і сучасність / О. С. Каневський. – Севастополь: Вид-во СевДТУ, 1999. – С. 15.
4. Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права / М. Н. Марченко. – М., 1999. – С. 54.
5. Топорнин Б. Н. Европейское право / Б. Н. Топорнин. М., 2000. – С. 244.
6. Шаповал В. М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз / В. М. Шаповал. – К., 1995. – С. 138.
7. Энтин Л. М. Европейское право / Л. М. Энтин. – М., 2001. – С. 67.

В данной статье дается анализ теории разделения властей в ее историческом аспекте, с учетом мирового опыта применения этой концепции. Практика применения разделения власти представлена таким странами как США, Франция и Украина.

In this article analysis of theory of partition of sovereignty in its historical aspect, taking into account world experience of this conception application is given. Practice of partition of sovereignty application is presented by such countries as the USA, France and Ukraine.

Стаття надійшла до редколегії 12.12.2012